

Vodník od Malého zákrutu

(aneb O hrsti smetí)

Z Dolního Poříčí v Broumově vede po levém břehu Stěnavy kolem jatek pěšina k Martínkovicím. Lidově se této oblasti říkalo Böden.

Jednoho dne tudy šla jakási žena, když tu se před ní náhle objevil šedý mužíček a prosil ji, aby šla za kmotru jeho dítěti. Žena nejdřív nechtěla, ale mužíček naléhal tak dlouho, dokud nesvolila.

Vedl ji až k ohybu řeky, kterému se říkalo Malý zákrut, a tam šlehl prutem do vody. Ta se ihned rozestoupila a objevily se schody, po kterých sestoupili dolů. Vešli do pokoje se zelenými kachlovými kamny, na jejichž horním patře ležel jeden hrníček vedle druhého, všechny obráceně dnem vzhůru. V rohu místnosti stála postel a na ní ležela matka dítěte. Byla velmi slabá a zubožená, a tak jí návštěvnice hned uvařila polévku a postarala se i o dítě. Muž mezitím vyšel ven.

Protože se ochotná žena snažila matce všemožně ulehčit situaci, pustila se do úklidu, a při tom nechtěně zavadila o jeden z hrníčků. Úplně se vyděsila, protože jak padal k zemi, vyletěla z něj dušička. To už žena věděla, s kým má co do činění.

V tom se otec dítěte vrátil, a když viděl, co se stalo, strašně se rozzuřil. Nebožácky se naštěstí zastala jeho manželka, jinak by ji snad ve vzteku zabil. Musela však hned opustit příbytek. Všechno šlo rád na ráz, a tak ani nevěnovala moc pozornosti tomu, že jako odměnu za svou práci dostala hrst smetí, kterou jí muž strčil do kapsy. Když si toho venku všimla, považovala to spíše za špatný vtip, a veškeré smetí vysypala.

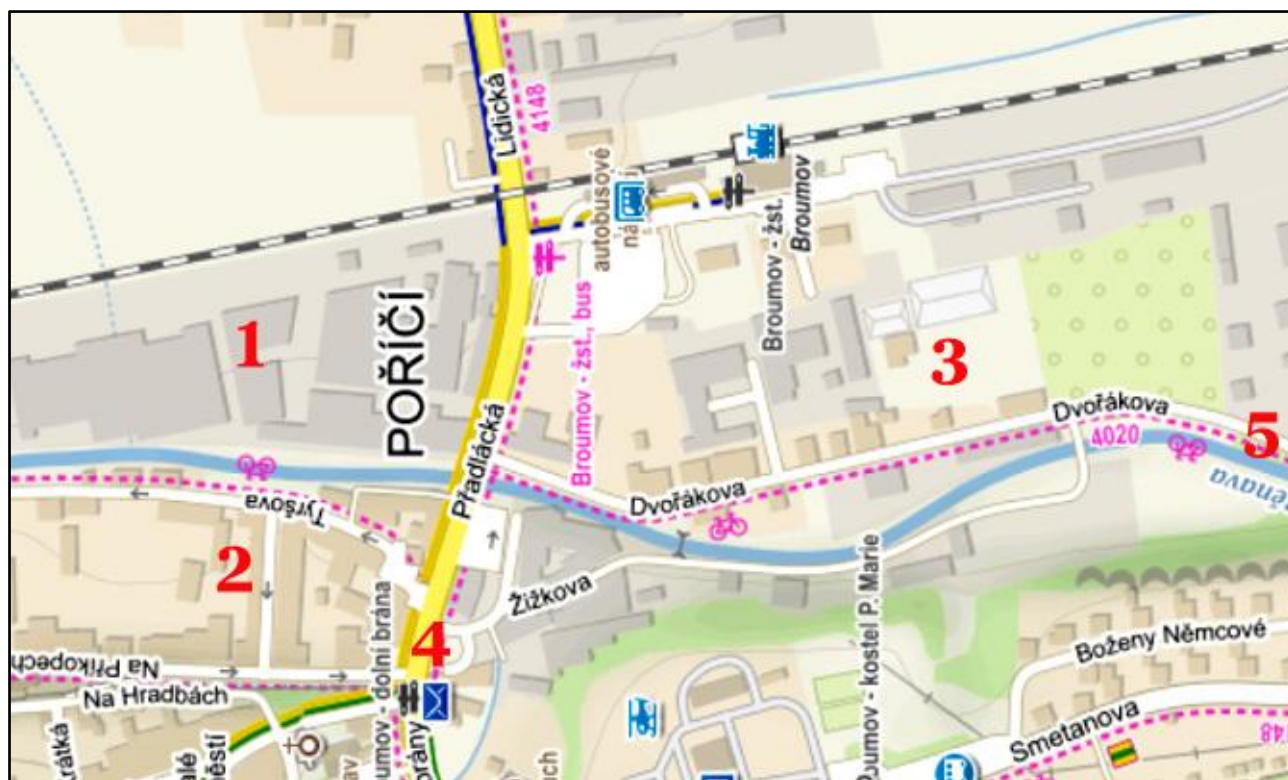
Doma se všichni velmi divili, kde byla, protože od jejího zmizení uplynuly dva týdny, třebaže jí se zdálo, že to byla jenom hodina. Pak vyprávěla, co prožila a nevědomky si sáhla do kapsy zástěry. Strnula úlekem, protože v ní nahmatala plátek ryzího zlata. Teď teprve si domyslela, jakého smetí se zbavila. Hned ho šla hledat, ale nenašla vůbec nic. O vodníkovi už také nikdy neslyšela, ale až do konce života ji provázelo samé štěstí.

Jiná pověst vypráví, že vodníka bylo často vidět, jak na Böden pere prádlo. Všechno pak věšel na vrbové proutky, které vyčnívaly přes řeku. Když se přiblížili lidé, skočil s hlasitým plesknutím do vody, jako by se jich bál. Pokud mu ale někdo chtěl prádlo vzít, v krátkém čase ho našli utopeného.

Vysvětlivky

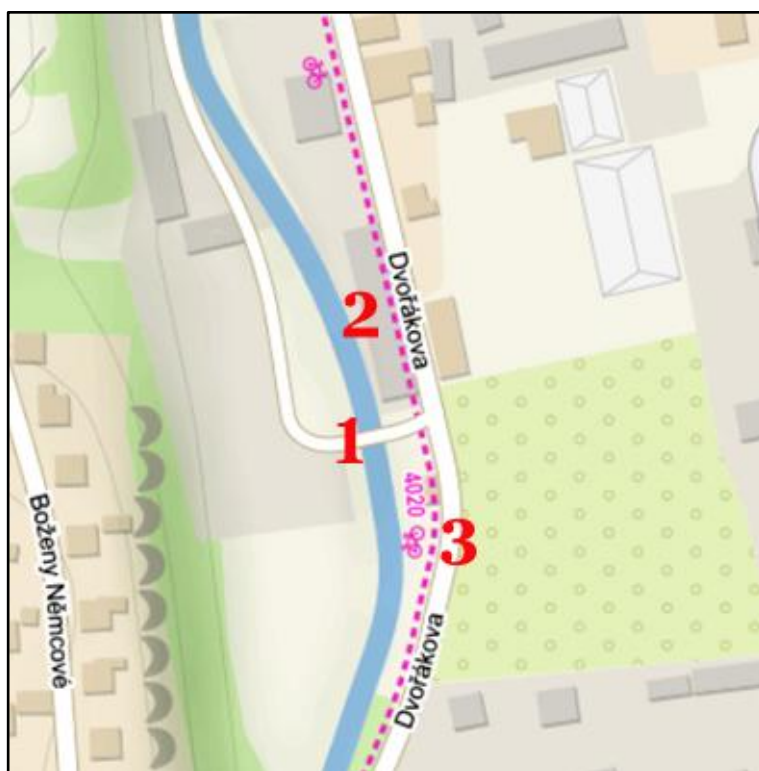
1 - Poříčí je okrajová severovýchodní část Broumova podél říčky Stěnavy, která se ve středověku a za rakouské monarchie osidlovala postupně pod městskými hradbami, v místech, kde byla později v 19. století do Broumova přivedena železnice a založenu textilní manufaktura. Celá část podél Stěnavy se v němčině nazývala Sand (Písky) a dělila se na Horní, Střední a Dolní Poříčí (čili Písky). Dolní můžeme dnes nalézt podél Stěnavy od textilní továrny Veba po proudu směrem ven z Broumova na Martínkovice, a to po obou březích, tedy až pod nemocnici, kde býval kdysi špitálský kostel svatého Ducha. Dolní Poříčí, zároveň jako zdroj vody ze Stěnavy, bylo tedy

logickým místem, kde se začal rozvíjet textilní i jiný průmysl, a kde postupně vznikaly domky poddaných a později domy dělnické.

1 - textilní továrna (dnes Veba); 2 - dělnické domy; 3 - domy obyvatel Dolního Poříčí;
4 - zde kdysi stávala Dolní brána; 5 - zde Stěnavy opouští Broumov

2 - Kdysi, jak praví pověst, podél Stěnavy ven z Broumova vedla pěšina do Martínkovic a této spodní části Dolní Poříčí se říkávalo Böden. Dnes je tato pěšina částečně úzkou asfaltovou silnicí, která se na kraji Broumova změní v cyklotrasu 4020. Budovu chátrajících bývalých jatek lze spatřit vedle malého mostu přes Stěnavu. Játka mají dodnes zachovaný malý komín, na kterém hnízdí čápi.

1 - malý most přes Stěnavu
2 - budova bývalých jatek
3 - bývalá pěšina do Martínkovic

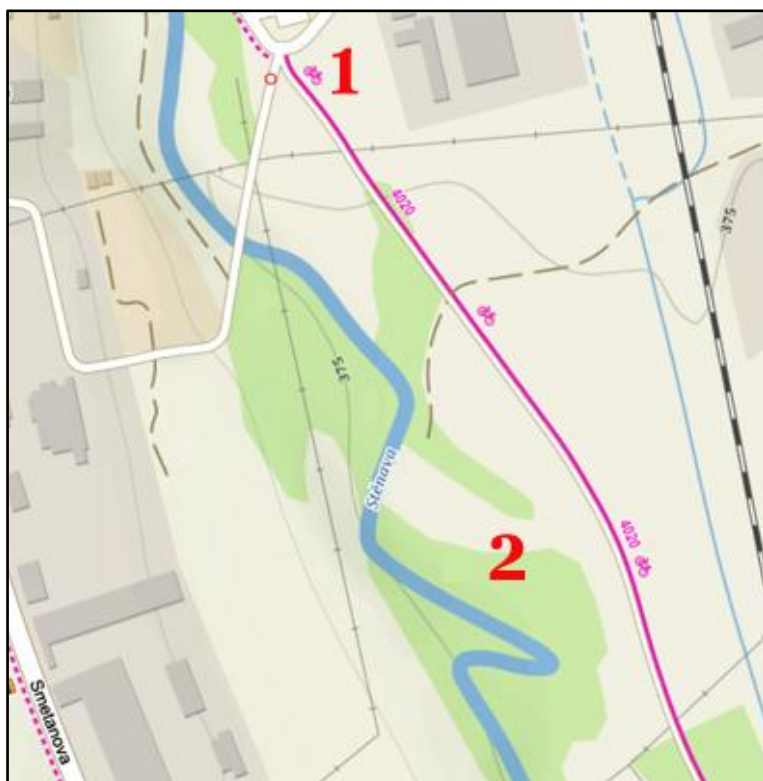
3 - Böden je v němčině množné číslo k podstatnému jménu Boden, přeloženo "dno" či "podlaha". Místně používaný název logicky vyplýval z místa, kde říčka Stěnava opouštěla Broumov, tedy v bodě svého nejnižšího toku v Broumově.

4 - Kmotra je původně staro-slovanské slovo odvozené z původního latinského názvu commater (což v překladu znamená společná-matka či spolu-matka). Mužský tvar kmotr vznikl pak čistě přechýlením do mužského rodu. V původním tradičním pojetí jde tedy o osobu blízkou, která přebírá za novorozené dítě trvalý závazek vůči samotnému novorozenci a jeho rodině, že se bude o dítě starat a pečovat v případě, kdyby dítě ztratilo rodiče, nebo se o dítě rodiče nemohli z nějakého důvodu postarat. Tento slib bychom mohli nazvat modernějším pojmem třeba jako náhradní rodičovství. Mezi prostým lidem se pak ve staré češtině pro kmotra či kmotru používalo také oslovení kmoch, kmocháček či křesníček. Z druhé strany pro kmotra či kmotru se dítě nazývalo kmotřenec, respektive kmotřenka. Bývalo zvykem, že kmotr či kmotra bývaly zhruba stejného stáří jako rodiče novorozence, proto za kmotra či kmotru narozeným dětem v rodinách chodívali většinou strýčkové či tetičky, tedy sourozenci rodičů, či jejich bratrance a sestřenice, nebo pak v krajním případě o generaci starší dědové a babičky.

5 - Pověst praví, že ji vodník vedl do ohybu řeky, kterému se říkalo Malý zákrut. Nutno podotknout, že říčka Stěnava, nesoucí jméno podle Broumovských stěn, broumovskem jenom protéká, neboť pramení na polském území v nadmořské výšce 718 m na jihozápadních svazích hory Borowa (jinak též Czarna Góra) v pohoří Góry Walbrzyskie, asi 5 km jižně od Valbřichu. Zprvu plyne západním směrem přes Unislaw Slaski, odkud tok až na české hranice sleduje železniční trať Valbřich - Meziměstí, v jižním směru protéká městem Mieroszów, za nímž se definitivně stáčí k jihovýchodu. Hranice ČR Stěnava překračuje u Starostína, protéká Meziměstím a Broumovem, a české území opouští u Otovic. Dále pokračuje skrze obce Tlumaczów, Scinawka Górna, Scinawka Srednia a Scinawka Dolna a vlévá se zleva do Kladské Nisy u Scienawice, zhruba 4 km severně od Kladska, v nadmořské výšce 280 m.

Jamkile říčka opustí kousek za bývalýma jatka Broumov, z obou stran ji obklopí lužní porosty. Název Malý Zákrut se na turistických mapách u Stěnavy nedochoval, a tak můžeme jenom odhadnout, který z těch zákrutů na toku to v pověsti byl.

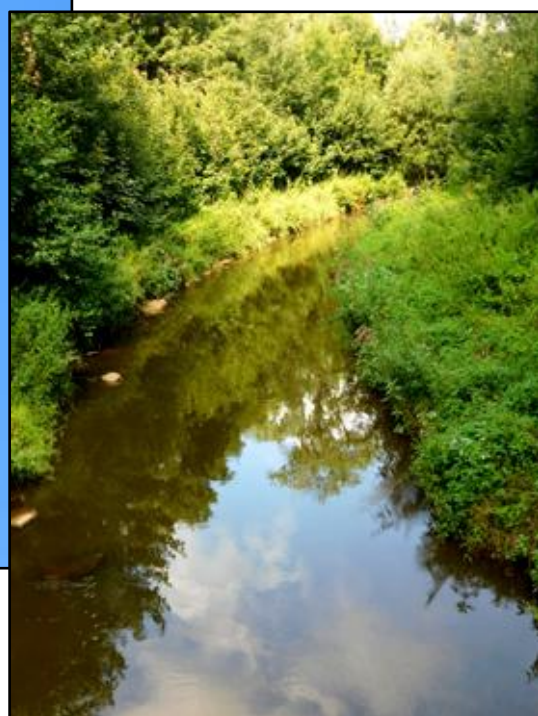
- 1 - zde končí Broumov a jeho část Dolní Poříčí
- 2 - první zákruty (meandry)

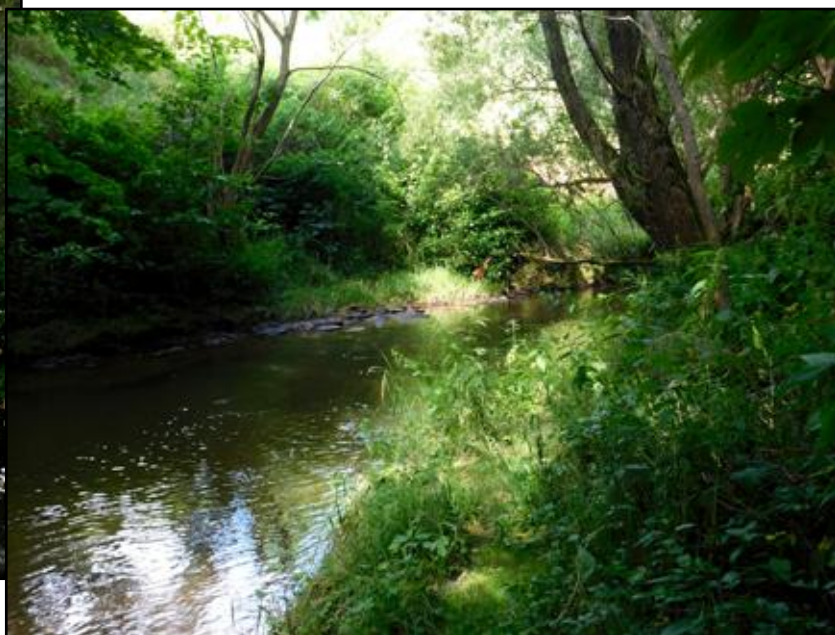
6 - vodník (čili duch vody či vodní démon), má původ ve slovanském folklóru. Obývá řeky, potoky, jezera i rybníky. Podobá se mu německý nixe nebo skotský kelpie. Vodník je znám západním i východním Slovanům, ale z jižních Slovanů ho znají jenom Slovinci. Jeho milou často bývá vodní panna či rusalka. Slovo pro vodního ducha je ve většině slovanských jazyků jednoduše odvozeno od vody, příkladem je kromě českého *vodníka* ruský *vodjanoj* nebo polský *wodnik*. V Česku se také občas objevuje výraz *vodní muž* či *vodní mužiček*, podobné je slovinské *povodnji mož* nebo lužickosrbské *wódney muž*, tak jak to známe v němčině *Wasserman*, či příbuzná jména jako *hastrman*, *vaserman*, *vastrman*, na Moravě také *bestрман*, ve Slezsku pak *hasrman* a na Ještědsku *vosrmon*. Jeho použití je doloženo už ze 14. století. Z rozšířené víry v jeho kapající šos je odvozeno označení šosáč používané kolem Litovle. Český vodník má podobu malého muže se zelenými vlasy, hezky oblečeného do zelené či červené, kterému ze šosu kape voda. Podle jiného podání je to ošklivý starý zelený muž se žabími rysy jako široká ústa, blána mezi prsty nebo vypoulené oči, jindy má pravé oko rudé, voda mu neustále kape z vlasů a jeho tělo je měkké jako bláto. Řeč má huhňavou a „překroucenou“. Láká k sobě především děti a mladé dívky, například tím že na břehu rozvěsí barevné stuhy a zrcátka, nebo se promění v dítě, které spadne do vody a svého zachránce utopí. Vodník později v lidové tradici a populární kultuře ztrácel svojí zlovolnost a stal se podobně jako čert komickou postavičkou do pohádek. Vodníka lze spoutat lýkovým provazem, barevnými tkanicemi, klokočím posvěceným o Květné neděli či houžví z devíti druhů dřev. Může ho také zneškodnit odvážný člověk, když mu odstříhne jeho mokrý šos, který omotá růžencem a zakope v posvěcené zemi nebo na rozcestí. Vodník přitom člověka pronásleduje, protože pokud svůj šos nezíská do příštího svítání, tak zhyne. Jako ochrana před ním fungují také byliny jako černobýl, tolita, turan, kapradí nebo devětsil.

čápi na komíně budovy bývalých jatek

meandry (zákruty) Stěnavy
nedaleko Dolního Poříčí pod Broumovem

Milan Škoda (03. 04. 2022)

- průvodce Broumovskem <http://www.milan-skoda.cz/broumovsko.htm>

- facebook <https://www.facebook.com/milan.skoda.9862/>

zdroj: Broumovsko v pověstech v převyprávění od Evy Koudelkové

zdroj: Wikipedie

fotografie: Milan Škoda